

LESZEK MROZEWICZ
(Poznań)

PROFESOR TADEUSZ ZAWADZKI (7 IV 1919 – 4 I 2008)

Tadeusz Zawadzki pochodził z Wilna, z rodziny słynnych księgarzy i wydawców, o rodowodzie, jak sam twierdził, wielkopolskim¹. Jego pradziad, Józef Zawadzki, jako pierwszy wydał drukiem *Dzieje starożytne* Joachima Lelewela oraz *Ballady i romanse* Adama Mickiewicza. Ojciec Profesora, Adam (zmarł w roku 1975), mimo że początkowo kontynuował rodzinną tradycję księgarską, ostatecznie wybrał posadę urzędnika bankowego. O matce, Marii (z domu Muchlińskiej), wiadomo, że po kądzieli pochodziła ze znanego rodu baronów kurlandzkich o nazwisku Houwaldt.

Po ukończeniu w Wilnie gimnazjum typu klasycznego, Tadeusz Zawadzki podjął studia (w roku akademickim 1937/1938) na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Stefana Batorego. Jako kierunek („sekcję”) wybrał historię. Już wówczas zetknął się z wielkimi historykami, profesorami Stanisławem Kościółkowskim i Henrykiem Łowmiańskim, do których uczęszczał na proseminaria i seminaria, oraz z profesorem Rajmundem Gostkowskim, wybitnym archeologiem i historykiem sztuki klasycznej, którego wykładów słuchał. Rok później (1938/1939), czując, że Jego powołaniem jest historia starożytna, niemająca przedstawiciela w Wilnie, przeniósł się, za radą profesora Rajmunda Gostkowskiego, do Krakowa, aby studiować tam pod okiem profesora Ludwika Piotrowicza, jednego z największych naówczas polskich badaczy starożytności. Natychmiast zapisał się na jego seminarium.

Wybuch wojny zastał Tadeusza Zawadzkiego w Wilnie, gdzie spędzał wakacje. Nie zaniechał jednak studiów, kontynuował je na „Wileńskim Uniwersytecie Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej”. Pod kierunkiem profesora Henryka Łowmiańskiego przygotował wówczas pracę o źródłach *Kroniki ziemi pruskiej* Piotra z Duisburga. Krótko po najeździe niemieckim na Związek Sowiecki uszedł z Wilna (wrzesień 1941). Aż do roku 1944 przebywał w okolicach Lidy, pracując

¹ Zob. A. Broż, *Księgarska rodzina Zawadzkich*, Nasz Czas, nr 27 (566), 2002 (korzystam z wersji internetowej: <http://naszczas2002.tripod.com/032/zawadz.html>, dostępnej 3 XII 2008).

jako robotnik kolejowy w miejscowości Gawja. Jednocześnie, jako żołnierz 77. Pułku Piechoty Armii Krajowej, który stacjonował w Zemslawiu koło miasteczka Subotniki w powiecie Lida, brał czynny udział w ruchu oporu.

„Wiosną roku 1945 w ramach akcji repatriacji ludności polskiej”, jak sam to określił², powrócił do Krakowa, aby natychmiast podjąć studia historyczno-filologiczne. W październiku roku 1946 uzyskał dyplom magistra filozofii w zakresie historii, równoległe z absolutorium z filologii klasycznej. Pracę maderską (o wojnach messeńskich) Tadeusz Zawadzki napisał na seminarium profesora Ludwika Piotrowicza. Bezwłocznie też podjął badania nad tematem rozprawy doktorskiej, którą obronił już w lutym roku 1950, uzyskując stopień naukowy doktora filozofii. Dysertacja, której opiekunem naukowym był profesor Ludwik Piotrowicz, poświęcona została zagadnieniom agrarno-społecznym na terenie Azji Mniejszej w czasach hellenistycznych³.

W okresie do otrzymania doktoratu Tadeusz Zawadzki zaangażowany był w Katedrze Historii Starożytnej UJ kolejno jako asystent wolontariusz (do roku 1948, utrzymywał się wówczas ze stypendium przyznanego Mu przez Komisję Odbudowy Nauki Polskiej), we wrześniu 1948 roku otrzymał etat starszego asystenta, a w styczniu roku 1950 – adiunkta. Rozbudzone zainteresowania źródłami archeologicznymi skłoniły młodego doktora do podjęcia (w roku 1954) zatrudnienia w Instytucie Historii Kultury Materialnej (obecnie Instytut Archeologii i Etnologii) Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, gdzie objął kierownictwo Pracowni Źródeł Pisanych przy Zakładzie Archeologii Antycznej. Wówczas też rozpoczął współpracę z profesorem Kazimierzem Majewskim.

W tym samym czasie związał się z Uniwersytetem Poznańskim, na którym brakowało, od roku 1922 (to jest po odejściu profesora Ludwika Piotrowicza, który był tam zatrudniony w latach 1919–1922), samodzielnego pracownika naukowego w zakresie historii starożytnej. Doktor Tadeusz Zawadzki otrzymał dnia 30 czerwca 1954 tytuł docenta, a 1 lipca podjął w Uniwersytecie Poznańskim „obowiązki samodzielnego pracownika nauki przy Katedrze Historii Powszechnej, kierowanej przez profesora [Kazimierza] Tymienieckiego”⁴ (równoległe z etatem w IHKM w Warszawie). Z poznańską *Alma Mater* pozostanie związany do roku 1968, a tak naprawdę do końca swego życia. Po utworzeniu w roku 1958/1959 Zakładu Historii Starożytnej (w ramach Katedry Historii Powszechnej) objął jego kierownictwo, podobnie jak później (od 1 listopada 1961) Katedry Historii Powszechnej Starożytnej. Przez dwa lata (1956/1957 – 1957/1958) prowadził także zajęcia zlecone (wykłady i seminaria) na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Przełomowym momentem w życiu naukowym Tadeusza Zawadzkiego było uzyskanie stypendium do Francji na czas od września 1958 do lipca 1959 roku (Collège de France w Paryżu). Nawiązał wówczas współpracę naukową ze światowej sławy

² Archiwum UAM, Teczka nr 1590: Akta Tadeusza Zawadzkiego (dalej: ATZ); życiorys pisany własnoręcznie 23 IX 1954 r.

³ *Z zagadnień struktury agrarno-społecznej krajów małoazjatyckich w epoce hellenizmu* (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Prace Komisji Historycznej, t. XVI, z. 3), Poznań 1952.

⁴ ATZ; życiorys pisany 22 XI 1963 (maszynopis, z własnoręcznym podpisem)

badaczami: profesorami Louistem Robertem i Hansem-Georgem Pflaumem. Pchnęło to ostatecznie Jego zainteresowania naukowe w kierunku epigrafiki, zwłaszcza krajów naddunajskich i nadczarnomorskich, oraz prozopografii. Następstwem tego były naukowe podróże docenta Tadeusza Zawadzkiego do Rumunii, Bułgarii i na Węgry w latach 1960–1962. Przyjął też propozycję profesora Kazimierza Michałowskiego (jako kierownika Polskiej Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej w Kairze) i profesora Hansa-Georga Pflauma (w imieniu Association Internationale d'Epigraphie Grecque et Latine) przygotowania reedycji tomu III *Corpus Inscriptionum Latinarum*, w partiach dotyczących Egiptu. W tym też celu odbył, wiosną i latem roku 1963, dwie podróże naukowe do Egiptu. Wstępne ich efekty, niezwykle interesujące ze względu na odkrycie wielu ineditów, przedstawione zostały między innymi na międzynarodowej konferencji zorganizowanej jesienią 1963 roku w Berlinie dla uczczenia setnej rocznicy *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Niestety z różnych względów ten ambitny projekt, mimo jego zaawansowania, został w pewnym momencie zarzucony.

W dniu 3 października 1967 roku Rada Państwa nadała doc. dr. Tadeuszowi Zawadzkiemu tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego⁵. Zbiegło się to z podjęciem przez niego gościnnych wykładów (*visiting professorship*) na Uniwersytecie Miséricorde w szwajcarskim Fryburgu w roku akademickim 1967/1968. Tak zwane wydarzenia marcowe oraz inwazja wojsk Układu Warszawskiego na Czechosłowację w sierpniu roku 1968 spowodowały, że profesor Tadeusz Zawadzki postanowił na stałe pozostać na Zachodzie. Rok fryburskiej profesury okazał się dla niego korzystny, swoim szwajcarskim kolegom dał się bowiem poznać od jak najlepszej strony. W roku 1969 wygrał konkurs na stanowisko kierownika Katedry Historii Starożytnej Uniwersytetu we Fryburgu, otrzymując zarazem mianowanie na profesora zwyczajnego (*ordinarius*). Katedrą kierował przez dwadzieścia lat, aż do przejścia na emeryturę w roku 1989. Przez ostatnie lata swego życia, niezwykle zresztą aktywne, mieszkał w Tournus w południowo-wschodniej Burgundii. Zmarł 4 stycznia 2008 roku. Prochy Profesora spoczęły w Wilnie na cmentarzu św. św. Piotra i Pawła na Antokolu, w kwaterze rodziny Zawadzkich.

Jako badacz⁶ profesor Tadeusz Zawadzki dał się poznać przede wszystkim, po krótkim okresie zainteresowania relacjami między źródłami pisanymi a archeologicznymi, jako znawca dziejów krajów naddunajskich w okresie rzymskim, zwłaszcza zaś kwestii etnicznych⁷. Podstawą swych badań uczynił źródła epigraficzne. Szczególnie

⁵ Zob. ATZ: „Wyciąg. Uchwała nr 35/67 Rady Państwa z dnia 3 października 1967 r. w sprawie nadania tytułów naukowych profesorów”.

⁶ Bibliografia prac zob. *Historia testis. Mélanges d'épigraphie, d'histoire ancienne et de philologie offerts à Tadeusz Zawadzki*, oprac. M. Piérart, O. Curty, Suisse Ed. Universitaires, Fribourg (Suisse) 1989, s. IX–XIV.

⁷ Zakres i znaczenie terminu Pannonius, [w:] *Studia Historica. W 35-lecie pracy naukowej H. Łowmiańskiego*, oprac. A. Gieysztor i in., PWN, Warszawa 1958, s. 27–31; *Rzym w krajach naddunajskich*, [w:] *VIII Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Historia starożytna*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Warszawa 1960, s. 77–86; *Z dziejów wędrówek celtyckich*, [w:] *Sprawozdania z Prac Wydziału I PAN* 1965, z. 2, s. 46–47; liczne hasła w *Słowniku Starożytności Słowiańskich*: t. I (1961), II (1964), III (1967) i IV (1972).

uznanie przyniósł Mu artykuł o lokalizacji antycznej miejscowości Emporium Piretensium na terenie dzisiejszej Bułgarii⁸, mistrzowskie wykorzystanie wiedzy z zakresu epigrafiki i geografii antycznej, czy też rozprawa o Tyberiuszu Plaucjuszu Sylwanusie, wybitnym rzymskim wodzu i polityku z czasów Klaudiusza, Nerona i Wespazjana⁹. Już na Zachodzie w pełni rozwinął zapoczątkowane jeszcze w Poznaniu badania nad *Scriptores Historiae Augustae*, późnoantycznym zbiorem biografii cesarskich. Studiami tymi na trwałe wpisał się do nauki¹⁰.

Wraz z żoną Ireną Kazik-Zawadzką opublikował polski przekład (w obszernym wyborze) *Historii naturalnej* Pliniusza Starszego¹¹, do dzisiaj niezastąpiony. Był także głębokim znawcą twórczości Joachima Lelewela i wydawcą jego *Dziejów starożytnych*¹².

Profesor Tadeusz Zawadzki wypromował pięciu doktorów. Jego uczniami w Poznaniu byli prof. dr hab. Julia Zabłocka i prof. dr hab. Włodzimierz Pająkowski. Po roku 1989 odbudował swoje kontakty ze środowiskiem poznańskim, przyjeżdżał do Poznania stosunkowo często, także z wykładami. Aktywnie zabiegał o promocję poznańskich badaczy za granicą. Swoją bogaty księgozbiór przekazał Instytutowi Historii UAM. W roku 1993 wyróżniony został Medalem za Zasługi dla UAM.

Żonaty był dwukrotnie: z Ireną Kazik, filologiem klasycznym, docentem w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, z którą wyemigrował do Szwajcarii (zmarła we Fryburgu w roku 1975), i z Elżbietą Dąbrowską, archeologiem-mediewistą, docentem w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie, pracownikiem naukowym w Centre national de la recherche scientifique (CNRS) w Paryżu. Z pierwszego małżeństwa wywodzi się córka Agata (urodzona 1956), zamieszkała w Szwajcarii.

Fotografia za: Historia testis (zob. wyżej, przyp. 6).

⁸ *Emporium Piretensium. Contribution à la géographie historique des provinces de Thrace et de Mésie inférieure*, Bulletin de Correspondance Hellénique 88, 1964, s. 531–538.

⁹ *La Légation de Ti. Plautius Silvanus Aelianus en Mésie et la politique frumentaire de Néron*, Parola del Passato 30, 1975, s. 59–73.

¹⁰ Dla przykładu: *Encore sur le but et la date de composition de l'Histoire Auguste*, Studii Clasice 5, 1963, s. 249–258; *Palatium cum stagno: Une source iconographique et épigraphique de l'Histoire Auguste (AS 26,9)*, [w:] *Historiae Augustae Colloquium Bonnense*, oprac. G. Bonamente, K. Rosen, Edipuglia, Bari 1997, s. 255–263; *Cum consedisset Valerianus Augustus (HA, vita Aureliani 13, 1)*, [w:] *Historiae Augustae Colloquium Genevense. Atti dei Convegni sulla Historia Augusta*, t. VII, oprac. F. Paschoud, Edipuglia, Bari 1999, s. 317–330; *Princeps necessarius magis quam bonus (HA A 37,1). Quelques remarques sur la morale politique dans l'Antiquité tardive*, [w:] *Historische Interpretationen. Gerold Walser zum 75. Geburtstag*, oprac. M. Weinmann-Walser, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1995, s. 203–212; *Tolérance et syncrétisme (CIL XV 2,1, 7036; HA Vita Alex. Sev. 29, 2)*, [w:] *Historiae Augustae Colloquium Perusinum. Atti dei Convegni sulla Historia Augusta*, t. VIII, oprac. G. Bonamente, F. Paschoud, Edipuglia, Bari 2002, s. 453–463.

¹¹ Pliniusz, *Historia naturalna: wybór*, przeł. Irena i Tadeusz Zawadzcy, Ossolineum, Wrocław 1961.

¹² *Joachim Lelewel jako badacz dziejów świata starożytnego. Próba charakterystyki*, Przegląd Historyczny 43, 1952, s. 83–96; *Joachim Lelewel – historyk peryferii świata antycznego*, [w:] *Z badań nad pracami historycznymi Joachima Lelewela*, oprac. J. Pajewski, UAM, Poznań 1962, s. 71–78; *Joachim Lelewel, Dzieła*, t. IV: *Dzieje starożytne*, wyd. T. Zawadzki, PWN, Warszawa 1966.

ARGUMENTUM

Describitur vita atque studia nuper mortui Thaddaei Zawadzki, viri eruditissimi, qui praecipue inscriptionibus Latinis et rebus gestis terrarum in Danubii ripis iacentium operam dabat.